

Przemysław Żurawlew, Danuta Żurawlew

STANOWISKA RZADKICH I ZAGROŻONYCH ROŚLIN NACZYNIOWYCH POGRANICZA WYSOCZYZNY KALISKIEJ I RÓWNINY RYCHWALSKIEJ

Localities of Rare and Endangered Vascular Plants at the Borderland of Kaliska Plateau and Rychwalska Plain

ABSTRAKT: W pracy podano informacje o stanowiskach 16 gatunków rzadkich i zagrożonych roślin naczyniowych z terenu Równiny Rychwalskiej i Wysoczyzny Kaliskiej, mezoregionów leżących w Wielkopolsce. Dziewięć z nich znajduje się na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski: *Aquilegia vulgaris*, *Dactylorhiza majalis*, *Drosera rotundifolia*, *Ledum palustre*, *Lycopodiella inundata*, *Lycopodium clavatum*, *Oxycoccus palustris*, *Trollius europaeus* i *Vaccinium uliginosum*.

SŁOWA KUCZOWE: Wysoczyzna Kaliska, Równina Rychwalska, rzadkie rośliny naczyniowe, *Lycopodiella inundata*

ABSTRACT: The present paper presents information on 16 localities of rare and endangered vascular plants in Rychwalska Plain and Kaliska Plateau – two mesoregions in Wielkopolska. Nine of them are on the Red List of vascular plants in Wielkopolska: *Aquilegia vulgaris*, *Dactylorhiza majalis*, *Drosera rotundifolia*, *Ledum palustre*, *Lycopodiella inundata*, *Lycopodium clavatum*, *Oxycoccus palustris*, *Trollius europaeus* and *Vaccinium uliginosum*.

KEY WORDS: Kaliska Plateau, Rychwalska Plain, rare vascular plants, *Lycopodiella inundata*

Część obszaru z którego zebrano materiał do niniejszego artykułu, tj. pogranicze Wysoczyzny Kaliskiej i Równiny Rychwalskiej, wchodzi w skład środkowej Wielkopolski, gdzie intensywne badania nad roślinami naczyniowymi prowadziła Czarna (2009). Na podstawie całej historii badań wiadomo, iż wykazano tam 1576 gatunków dziko rosnących, natomiast tylko w latach 1986-2005 odnaleziono 1500 gatunków (Czarna 2009). Z kolei na północ znajduje się Pojezierze Gnieźnieńskie, gdzie we wschodniej jego części badania w latach 1979-1989 prowa-

dził Chmiel (1993), wykazując 1081 gatunków roślin naczyniowych.

W niniejszym doniesieniu przedstawiono nowe informacje o 16 gatunkach, z których 9 umieszczono na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski (Jackowiak et al. 2007). Dane pochodzą z terenu województwa wielkopolskiego, z powiatów pleszewskiego i krotoszyńskiego. Najwięcej czasu spędzono na poszukiwaniach pośród wilgotnych łąk, nad torfowiskami, śródleśnymi zbiornikami i w dolinach rzek. Prezentowane materiały zgromadzono w latach

2004-2010. Są one udokumentowane fotograficznie, a zebrano je podczas licznych badań przyrodniczych, szczególnie entomologicznych. Dokumentacja fotograficzna znajduje się w zbiorach autorów.

Przegląd gatunków

Aquilegia vulgaris L. – orlik pospolity

- Uroczysko Teresiny, oddział 24b (gm. Krotoszyn), Dąbrowy Krotoszyńskie, Obszar Natura 2000, ATPOL: CD73, pobocze drogi w lesie dębowym, 28.05.2010, kilkanaście kwitnących exx.

Wymieniony na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski, kategoria VU, jako narażony (Jackowiak et al. 2007). We wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego odnaleziono pięć stanowisk (Chmiel 1993), a w środkowej Wielkopolsce ostatnio tylko jedno naturalne stanowisko (Czarna 2009).

Calla palustris L. – czermień błotna

- Białobłoty (gm. Gizałki), ATPOL: CD45, 8.06.2008, kilka exx.

- Józefów (gm. Chocz), ATPOL: CD55, na wschód od wsi, 8.06.2008, 10.06.2010, liczne exx.

- Pomiedzy Piłą a Starym Oleścem (gm. Chocz), ATPOL: CD55, 1995, nieliczne exx. W roku 2010 stwierdzono zanik tej rośliny na stanowisku (E. Markiewicz).

- Nowolipsk (gm. Chocz), ATPOL: CD55, przy strzelnicy, 5.09.2010, liczne exx. (E. Markiewicz).

Znajdowana nad śródleśnymi torfowiskami i zbiornikami. Znana z kilkunastu stanowisk we wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego (Chmiel 1993). W środkowej Wielkopolsce zanotowana tylko na dwóch stanowiskach (Czarna 2009).

Centaureum erythraea Rafn

– centuria pospolita

- Lenartowice (gm. Pleszew), Glinianki w

Lenartowicach, Obszar Natura 2000, ATPOL: CD54, 4.09.2009, kilka exx.

Gatunek objęty ścisłą ochroną w naszym kraju. Podawana z nielicznych stanowisk przez Chmiela (1993) i Czarną (2009).

Dactylorhiza majalis (Rchb.) P. F. Hunt & Summerth. – kukułka szerokolistna

- Pomiedzy Tomicami a Gizałkami (gm. Gizałki), ATPOL: CD44, 10.06.2007, 23 exx., 8.06.2008, 20 exx., 6.06.2010, 45 exx.

- Zielona Łąka (gm. Pleszew), ATPOL: CD64, w dolinie Neru, 22.05.2008, 20 exx., 20.05.2009, 8 exx., 9.06.2010, 9 exx.

- Pleszew (gm. Pleszew), ATPOL: CD64, w dolinie rzeki Ner, 15.05.2009, 6 exx., 30.05.2010, 5 exx.

- Karmin (gm. Dobrzyca), Dąbrowy Krotoszyńskie, Obszar Natura 2000, ATPOL: CD64, 24.05.2010, 1 ex.

- Roszki (gm. Krotoszyn), Dąbrowy Krotoszyńskie, Obszar Natura 2000, ATPOL: CD73, 28.05.2010, 1 ex.

Notowana na wilgotnych łąkach. Gatunek umieszczony na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski, kategoria LC, najmniejszej troski (Jackowiak et al. 2007). Wykazywana z wielu stanowisk (Chmiel 1993, Czarna 2009).

Drosera rotundifolia L.

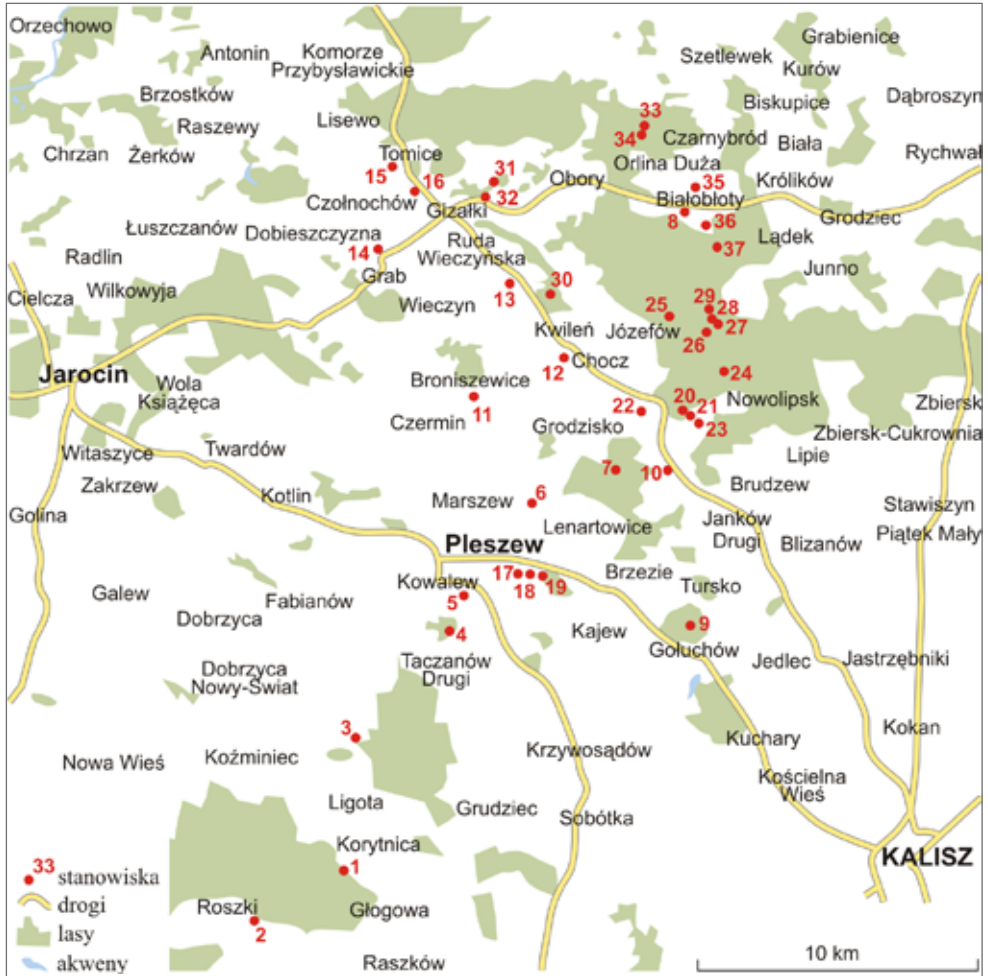
– rosiczka okrągłolistna

- Garncarski Kąt (gm. Gizałki), ATPOL: CD45, na południe od wsi, 2 stanowiska, 1) 4.05.2007, 8.06.2008, 16 i 27.09.2009, liczne exx., 2) 10.07.2010, ponad 100 exx.

- Orlina Duża (gm. Gizałki), ATPOL: CD45, na północ od tej miejscowości, 19.08.2009, kilkanaście exx.

- Józefów (gm. Chocz), ATPOL: CD55, licznie występowała na 5 stanowiskach na wschód od tej miejscowości: 1) 8 i 19.06.2008, 10.06.2010, 2-5) 15.07.2010.

- Pomiedzy Piłą a Nowolipskiem (gm. Chocz), ATPOL: CD55, 3.09.2008, kilkadziesiąt exx. (E. Markiewicz).

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk poszczególnych gatunków. *Aquilegia vulgaris* (nr 1), *Calla palustris* (22, 23, 25, 35), *Centaurium erythraea* (6), *Dactylorhiza majalis* (2, 3, 16, 17, 18), *Drosera rotundifolia* (21, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 36, 37), *Hippuris vulgaris* (19), *Ledum palustre* (25, 36), *Lycopodiella inundata* (29), *Lycopodium clavatum* (20, 30), *Menyanthes trifoliata* (16, 22), *Nuphar lutea* (9, 10, 11, 12, 13, 14, 15), *Nymphaea alba* (8, 24, 25, 27, 28, 31, 33, 34), *Oxycoccus palustris* (21, 25, 32, 36), *Trollius europaeus* (4), *Utricularia vulgaris* (5), *Vaccinium uliginosum* (7, 21).

Fig. 1. Distribution of localities of individual species. *Aquilegia vulgaris* (nr 1), *Calla palustris* (22, 23, 25, 35), *Centaurium erythraea* (6), *Dactylorhiza majalis* (2, 3, 16, 17, 18), *Drosera rotundifolia* (21, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 36, 37), *Hippuris vulgaris* (19), *Ledum palustre* (25, 36), *Lycopodiella inundata* (29), *Lycopodium clavatum* (20, 30), *Menyanthes trifoliata* (16, 22), *Nuphar lutea* (9, 10, 11, 12, 13, 14, 15), *Nymphaea alba* (8, 24, 25, 27, 28, 31, 33, 34), *Oxycoccus palustris* (21, 25, 32, 36), *Trollius europaeus* (4), *Utricularia vulgaris* (5), *Vaccinium uliginosum* (7, 21).

Notowana nad brzegami śródlęnych zbiorników i na torfowiskach, często na ple torfowcowym. Gatunek z Czerwonej listy roślin naczyniowych Wielkopolski, kategoria LC, najmniejszej troski (Jackowiak et al. 2007). W latach 1979-1989 we wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego odnaleziona tylko na 2 stanowiskach (Chmiel 1993), podobnie w latach 1986-2005 w środkowej Wielkopolsce znana z 2 stanowisk (Czarna 2009).

***Hippuris vulgaris* L.**

– przętka pospolita

- Pomiedzy Pleszewem a Lenartowicami (gm. Pleszew), ATPOL: CD64, rów uchodzący do rzeki Ner, 20 VII 2010, liczne exx. (W. Fluder).

We wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego podawana z 12 stanowisk (Chmiel 1993), a w środkowej Wielkopolsce odnaleziona tylko na 2 stanowiskach (Czarna 2009).

***Ledum palustre* L. – bagno zwyczajne**

- Garncarski Kąt (gm. Gizalki), ATPOL: CD45, torfowisko, 4.05.2007, 8.06.2008, 10.06.2010, po kilka-kilkanaście exx.

- Józefów (gm. Chocz), ATPOL: CD55, torfowisko, 8 i 22.06.2008, kilkadziesiąt exx. Gatunek po raz pierwszy był tu znaleziony w roku 1995 (E. Markiewicz).

Figuruje na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski, kategoria VU, gatunek narażony (Jackowiak et al. 2007). Nie odnaleziony w latach 1979-1989 we wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego (Chmiel 1993) i w 1986-2005 w środkowej Wielkopolsce (Czarna 2009).

***Lycopodiella inundata* (L.) Holub**

– widłaczek torfowy

- Józefów (gm. Chocz), ATPOL: CD55, na wschód od podanej miejscowości, brzeg małego wysychającego torfowiska, 15.07.2010, skupisko exx. na powierzchni około 2 m².

W Wielkopolsce krytycznie zagrożony wymarciem (Jackowiak et al. 2007). Nie podawany ze wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego (Chmiel 1993) ani ze środkowej Wielkopolski (Czarna 2009). Zbiorowiska z widłaczkiem torfowym, ze względu na specyficzne wymagania siedliskowe gatunku, szczególnie na jego pionierski charakter, należą do wybitnie krótkotrwałych. Tylko w miejscach, gdzie stale lub okresowo oddziałują czynniki naturalne lub antropogeniczne, przeciwdziałające wtórnej sukcesji, zachowują one swoje cechy rozpoznawcze (Podgórska 2007). Stanowisko spod Józefowa na razie nie wydaje się być zagrożone, jednak powinno zostać objęte ochroną i być corocznie monitorowane (fot. 1 i 2).

***Lycopodium clavatum* L.**

– widłak goździsty

- Pomiedzy Kwileniem a Starą Kaźmierką (gm. Chocz), ATPOL: CD45, 7.10.2007, płat 10 x 10 m, 10.10.2009, 26.09.2010, znaleziony na dwóch stanowiskach.

- Pomiedzy Piłą a Nowolipskiem (gm. Chocz), ATPOL: CD55, 9.09.2006, 15.08.2010, porastał płat 3 x 3 m (E. Markiewicz).

Zasiedlał bory świeże. Na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski, ma kategorię LC, najmniejszej troski (Jackowiak et al. 2007). Znany tylko z dwóch stanowisk we wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego (Chmiel 1993) i z nielicznych stanowisk w środkowej Wielkopolsce (Czarna 1989).

***Menyanthes trifoliata* L.**

– bobrek trójlistkowy

- Pomiedzy Tomicami a Gizalkami (gm. Gizalki), ATPOL: CD44, wilgotna łąka, 8.06.2008, 6.06.2010, kilkanaście exx.

- Pomiedzy Piłą a Starym Oleścem (gm. Chocz), ATPOL: CD55, brzegi śródlęsnego oczka, 1995, nieliczne exx. W roku 2010 stwierdzono zanik stanowiska (E. Markiewicz).

Fot. 1. Widłaczek torfowy *Lycopodiella inundata*, Józefów, 15.07.2010. Fot. P. Żurawlew

Fot. 1. Inundated Clubmoss *Lycopodiella inundata*, Józefów, 15.07.2010. Photo P. Żurawlew

Fot. 2. Siedlisko widłaczka torfowego na omawianym stanowisku pod Józefowem. Fot. P. Żurawlew

Fot. 2. Habitat of Inundated Clubmoss in the research locality near Józefów. Photo P. Żurawlew

Podlega w naszym kraju ochronie częściowej. Podawany z wielu stanowisk przez Chmiela (1993) i Czarną (2009).

***Nuphar lutea* (L.) Sibth. & Sm.**

– grązeł żółty

- Niniew (gm. Chocz), ATPOL: CD44, starorzecze, 2.07.2004, nieliczne exx.
- Robaków (obecnie Grab) (gm. Czermin), ATPOL: CD44, rzeczka Grabówka, 13.07.2004, 1 płat, 13.05.2010, płyty w czterech miejscach.
- Tomice (gm. Gizałki), ATPOL: CD44, stawy, 13.07.2004, 22.04.2007, 6.06.2010, liczne płyty.
- Broniszewice (gm. Czermin), ATPOL: CD54, mały zbiornik retencyjny, 16.05.2008, 10.06.2008, 16.08.2010, liczne exx.
- Pomiedzy Kwileniem a Broniszewicami (gm. Czermin), ATPOL: CD55, starorzecze, 1995, nieliczne exx. W latach 2005-2010 obecności gatunku nie potwierdzono.
- Brudzewek (gm. Chocz), ATPOL: CD55, starorzecze, 2004 i 2010, kilkadziesiąt exx. (E. Markiewicz).
- Gołuchów (gm. Gołuchów), ATPOL: CD65, rzeczka Ciemna w arboretum, 2006-2010, kilka płatów.

Podlega w naszym kraju ochronie częściowej. Występuje na wielu stanowiskach (Chmiel 1993, Czarna 2009).

***Nymphaea alba* L. – grzybienie białe**

- Gizałki-Las (gm. Gizałki), ATPOL: CD44, 14.07.2010, liczne exx.
- Orlina Duża (gm. Gizałki), ATPOL: CD45, na północ od miejscowości 2 stanowiska, 19.08.2009, liczne exx.
- Białobłoty (gm. Gizałki), ATPOL: CD45, 21.08.2009, liczne exx.
- Józefów (gm. Chocz), ATPOL: CD55, 3 stanowiska leżące na wschód od tej miejscowości, 1) 1995 (E. Markiewicz), 8 i 19.06.2008, 10.06.2010, bardzo liczne exx., 2 i 3) 15.07.2010, liczne exx.
- Nowolipsk (gm. Chocz), ATPOL: CD55, na północ od miejscowości, 15.07.2010, liczne exx.

Występowały na śródleśnych zbiornikach, podlega w Polsce ochronie częściowej. W pracy Wilżaka i Żurawlewa (2008) błędnie podano, iż występował pod Tomicami (ATPOL: CD44). Podawany z rozproszonych stanowisk (Chmiel 1993, Czarna 2009).

***Oxycoccus palustris* Pers.**

– żurawina błotna

- Pomiedzy Gizałkami a Starym Toporowem (gm. Gizałki), ATPOL: CD44, 14.07.2010, liczne exx.
 - Garncarski Kąt (gm. Gizałki), ATPOL: CD45, 8.06.2008, 27.09.2009, 10.06.2010, bardzo liczne exx.
 - Józefów (gm. Chocz), ATPOL: CD55, na wschód od wsi, 8.06.2008, 10.06.2010, liczne exx.
 - Pomiedzy Piłą a Nowolipskiem (gm. Chocz), ATPOL: CD55, 23.08.2010, kilkadziesiąt exx. (E. Markiewicz).
- Znajdowana nad torfowiskami i śródleśnymi zbiornikami. Na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski, kategoria VU, gatunek narażony (Jackowiak et al. 2007). Nie notowana we wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego (Chmiel 1993) i w środkowej Wielkopolsce (Czarna 2009).

***Trollius europaeus* L.**

– pełnik europejski

- Taczanów (gm. Pleszew), ATPOL: CD64, podmokła łąka nad stawem przy parku podworskim, 4.06.2008 i 7.06.2010, po 1 ex.
- Znajduje się na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski, kategoria VU, narażony (Jackowiak et al. 2007). We wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego znaleziony na 6 stanowiskach (Chmiel 1993), a w środkowej Wielkopolsce podawany z 4 stanowisk (Czarna 2009).

***Utricularia vulgaris* L.**

– pływacz zwyczajny

- Nowa Wieś (gm. Pleszew), ATPOL: CD64, glinianka, 10 i 28.07.2008, 25.08.2009, kilkanaście kwitnących exx.

Gatunek objęty ścisłą ochroną w Polsce. Podawany z nielicznych stanowisk (Chmiel 1993, Czarna 2009).

***Vaccinium uliginosum* L.**

– borówka bagienna

- Grodzisko (gm. Pleszew), ATPOL: CD55, bór świeży, w obniżeniu terenu, 2,5 km na SW od miejscowości, 16.08.2009, liczne exx.

- Pomiędzy Piłą a Nowolipskiem (gm. Chocz), ATPOL: CD55, nad śródlęsnym zbiornikiem, 23.08.2010, liczne exx. (E. Markiewicz).

Wymieniony na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski, kategoria VU, narażony (Jackowiak et al. 2007). We wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego nie znaleziona w latach 1979-1989 (Chmiel 1993), że środkowej Wielkopolski ostatnio wykazana na czterech stanowiskach (Czarna 2009).

Podsumowanie

Podczas badań terenowych na terenie pogranicza Wysoczyzny Kaliskiej i Równiny Rychwalskiej wykazano stanowiska 9 gatunków umieszczonych na Czerwonej liście roślin naczyniowych Wielkopolski (Jackowiak et al. 2007): krytycznie zagrożonego (CR) *Lycopodiella inundata* (1 stanowisko), narażone (VU) *Aquilegia vulgaris* (1), *Ledum palustre* (2), *Oxycoccus palustris* (4), *Trollius europaeus* (1), *Vaccinium uliginosum* (2), oraz najmniejszej troski (LC) *Datylorhiza majalis* (5), *Drosera rotundifolia* (9) i *Lycopodium clavatum* (2). Ponadto stwierdzono

stanowiska *Calla palustris* (3) i *Hippuris vulgaris* (1), które należą do rzadszych roślin w Wielkopolsce (Chmiel 1993, Czarna 2009). Warte podkreślenia jest wyjątkowe bogactwo flory torfowisk i niewielkich zbiorników leżących pośród lasów zachodniej części Równiny Rychwalskiej (Nadleśnictwo Grodziec, w gminach Chocz i Gizałki, w pobliżu miejscowości Nowolipsk, Józefów, Nowa Kaźmierka, Gizałki, Kolonia Obory, Wierzchy, Orlina Duża, Białobłoty i Dziewiń Duży). Uzyskane wyniki zachęcają do dalszych poszukiwań w tym rejonie.

Niektóre z podanych w tekście gatunków zaliczono do grupy gatunków bezpośrednio zagrożonych wyginięciem we wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego (Chmiel 1993). Wydaje się, że dla terenów Wysoczyzny Kaliskiej i Równiny Rychwalskiej, również niekorzystnym czynnikiem związanym z rolnictwem, są przeprowadzane melioracje, które osuszają nie tylko użytki rolne, ale również przyległe kompleksy leśne, szuwarowo-bagiennie i torfowiskowe. Nieco mniejsze znaczenie ma wzrost trofii podłoża i przeprowadzane w wieku XIX melioracje leśne (Chmiel 1993).

Podziękowania

Dziękujemy dr. Jackowi Pawłowskiemu za uwagi do tekstu oraz identyfikację bądź potwierdzenie oznaczeń wielu z wymienionych w pracy roślin. Ewie Miłaczewskiej dziękujemy za wykonanie mapy, a Eugeniuszowi Markiewiczowi i Waldemarowi Fluderowi za udostępnienie swoich danych.

LITERATURA

- CHMIEL J. 1993. Flora roślin naczyniowych wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego i jego antropogeniczne przeobrażenia w wieku XIX i XX. Część I i II. Pr. Zakł. Taksonomii Roślin UAM w Poznaniu 1: 1-201, 2: 1-212.
- CZARNA A. 2009. Rośliny naczyniowe środkowej Wielkopolski. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.
- JACKOWIAK B., CELKA Z., CHMIEL J., LATOWSKI K., ŻUKOWSKI W. 2007. Red list of vascular flora of Wielkopolska (Poland). Biodiv. Res. Conserv. 5-8: 95-127.
- PODGÓRSKA M. 2007. Nowe stanowiska widłaczka torfowego *Lycopodiella inundata* (L.) Holub na Garbie Gielniowskim (Wyżyna Małopolska). Chrońmy Przyr. Ojcz. (63) 3: 97-105.
- WILŻAK T., ŻURAWLEW P. 2008. Przyroda powiatu pleszewskiego. Starostwo Powiatowe w Pleszewie.

Summary

The paper presents information on the localities of 16 rare and endangered vascular plants recorded in the years 2004-2010 on the borderland of two mesoregions of Wielkopolska: Kaliskiej Plateau and Rychwalskiej Plain. Nine of the recorded species are in the Red List of vascular plants in Wielkopolska (Jackowiak et al. 2007), including the critically endangered (CR) *Lycopodiella inundata* (1 locality), vulnerable (VU) *Aquilegia vulgaris* (1 locality), *Ledum palustre* (2 localities), *Oxycoccus palustris* (4 localities), *Trollius europaeus* (1 locality), *Vaccinium uliginosum* (2 localities) and least concern (LC) *Dactylorhiza majalis* (5 localities), *Drosera rotundifolia* (9 localities), *Lycopodium clavatum* (2 localities). Also recorded were rare in Wielkopolska Wielkopolsce *Calla palustris* (3 localities) and *Hippuris vulgaris* (1 locality). Worth noting is the unique abundance of peat bog flora and the flora of minor inner-forest water bodies in the western part of Rychwalska Plain (Grodziec Forest Division), where many of the plants mentioned in the paper were encountered.

Adresy autorów:

Przemysław Żurawlew
Kwileń 67a, 63-313 CHOCZ
e-mail: grusleon@gmail.com

Danuta Żurawlew
ul. Prokopowska 69, 63-300 PLESZEW
e-mail: dankasokol@o2.pl